

University of Groningen

Wat betekent het huidige post-secularisme voor religieus erfgoed? Tekst van de lezing 24 september 2018, Dorpskerkenbeweging.nl Protestantse Kerk in Nederland

Weir, Todd Hagman

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2018

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Weir, T. H. (Auteur). (2018). Wat betekent het huidige post-secularisme voor religieus erfgoed? Tekst van de lezing 24 september 2018, Dorpskerkenbeweging.nl Protestantse Kerk in Nederland., dorpskerken.nl. https://gallery.mailchimp.com/a3d73a0b8621c1d83e249f295/files/c7daf380-bd64-42ff-8dae-cb5ec164ee66/Beeldverslag_dorpskerkendag.pdf

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Wat betekent het huidige post-secularisme voor religieus erfgoed?

Tekst van de lezing 24 september 2018, Dorpskerkenbeweging.nl

Protestantse Kerk in Nederland

Prof. Dr. Todd Weir, Rijksuniversiteit Groningen,
directeur van het Centrum voor Religie en Erfgoed.

Als directeur van het Centrum voor Religie en Erfgoed aan de Rijksuniversiteit Groningen heb ik contact gelegd met verschillende mensen die betrokken zijn bij het behouden van de prachtige middeleeuwse kerken die het landschap van Noord-Nederland bepalen. Zo ontmoette ik Jolanda Tuma van de Dorpskerkenbeweging, die me hier vandaag heeft uitgenodigd.

Terwijl de kerkgemeenschappen in veel steden en dorpen zijn gekrompen, roepen de kerkgebouwen ons op nieuwe betekenis te geven aan de gebouwen. Toen ik de term erfgoed voor het eerst hoorde, dacht ik aan erfgoed als iets passiefs dat wij, de levenden, controleren en gebruiken naar onze wens en behoefte. Maar ik ben van mening veranderd. Ik beschouw de historische kerken nu liever als actieve deelnemers aan de kwestie van het erfgoed. Secularisatie heeft een paradoxaal effect: hoe stiller de gemeenten zijn, hoe luider de kerkgebouwen spreken.

Het lijkt mij dat de Dorpskerkenbeweging, door te proberen een nieuwe dialoog aan te gaan tussen kerk en dorp, ook een dialoog op gang brengt met de kerkgebouwen als erfgoed. Als dit zo is, dan kan het zinvol zijn om een Amerikaanse historicus met grote interesse in erfgoed te laten spreken op deze Nederlandse kerkbijeenkomst. Om de relevantie van erfgoed voor uw werk uit te leggen, wil ik de term post-seculariteit introduceren. Dit verklaart namelijk waarom ik dit initiatief vanuit wetenschappelijk oogpunt met belangstelling zal volgen.

Ik leg aan u de gedachte voor dat we een nieuw tijdperk in de geschiedenis van het Europese religieuze leven betreden, dit zouden we 'postseculier' kunnen noemen. Het zou kunnen kan zijn dat we sinds de jaren zestig al in een postseculier tijdperk leven, maar ik denk dat we ons dit pas bewust zijn geworden of er concepten over hebben gevormd sinds de millenniumwisseling.

Het uitgangspunt van post-seculariteit is secularisatie. Zoals u weet, is het percentage van de Nederlandse bevolking dat naar de kerk gaat sinds het begin van de jaren zestig afgenomen. De verzuiling van de Nederlandse samenleving, die was gebaseerd op religieuze tradities, heeft grotendeels plaatsgemaakt voor een geseculariseerde

ationale cultuur. Hoewel de secularisatie heeft gezegevierd, zijn er twijfels gerezen. Ten eerste is er een toenemende spanning rond religie, die wordt uitgedrukt in angst voor mondiaal fundamentalisme of in de religieuze kleuring van de vluchtelingencrisis. Ten tweede, worden we ons ervan bewust geworden dat zich nieuwe vormen van spiritualiteit ontwikkelen die elementen van het seculiere en het religieuze vermengen. Zo raakt religie verstrikt in psychologie, kunst, zelfexpressie en oosterse filosofie. Ten derde leidde het einde van de Koude Oorlog tot twijfels over de richting van Europa als een sociaal en politiek project. Zijn we stuurloos geworden? Zijn de idealen van modernisering en rationaliteit te dun gebleken om onze democratische orde en inzet voor grondrechten te verankeren? Deze vragen werden in 2001 gesteld door de filosoof Jürgen Habermas, die opperde dat de seculiere publieke sfeer behoefte zou kunnen hebben aan ethische bronnen, die door religie worden geboden. Zo pleitte hij voor een postseculiere dialoog tussen seculiere en religieuze denkers. Dit houdt niet het verlaten van de seculiere rationaliteit of de scheiding van kerk en staat in. In plaats daarvan beschouw ik de eis van het post-seculiere als een van Seculariteit én Religie.

We zijn dus nu 17 jaar in het postseculiere tijdperk. Als men rondkijkt, zijn er veel aanwijzingen dat seculiere actoren zich in een postseculiere richting bewegen. De minister van Cultuur Van Engelshoven bijvoorbeeld, heeft onlangs de lokale gemeenschappen opgeroepen om op hun lege kerken te reageren met nieuwe 'kerkenvisies' (NRC.nl 12.3.2018).

Er zijn andere seculiere actoren die aandringen op een dergelijke kerkenvisie. Neem bijvoorbeeld de kerkstichtingen, zoals de Stichting Oude Groninger Kerken (SOGK) of de Stichting Alde Fryske Tsjerken. Ze hielden zich voornamelijk bezig met behoud van gebouwen, maar in toenemende mate zijn ze bezig met het vinden van nieuwe toepassingen voor de kerken waar ze voor zorgen. Ze verleggen hun accent van het bewaren van alleen het tastbare materiaal naar het behoud van het immateriële erfgoed. Het huidige motto van de SOGK is "bakens van betekenis".

Ook binnen de universiteit kunnen we voorbeelden vinden van voorheen seculiere onderzoeksgebieden die een nieuwe benadering van religie kiezen. Mijn eigen werk als historicus is hier een goed voorbeeld van. Ik analyseer secularisme als een ontwikkeling in de geschiedenis van religie en ik interesseer me er nu voor hoe moderne vormen van het christendom leren van secularisme en aspecten daarvan opnemen in hun theologie en praktijk. Secularisme is ingebed in centrale concepten van religieus denken, of het nu gaat om het 'christelijke wereldbeeld' van Amerikaanse evangelicals of een Nederlandse discussies over 'levensbeschouwing'.

Dus, en dit brengt me bij mijn belangrijkste punt, we zien ook dat het postseculiere helpt om te belichten wat er ook in religieuze kringen gebeurt. Het valt me op dat er een beweging is naar het seculiere. Ik ben zeker geen expert in het hedendaagse Nederlandse protestantisme, maar ik vraag me af of het post-seculiere behulpzaam is om een deel van het creatieve potentieel van de Dorpskerkenbeweging te belichten.

Tijdens een evenement in Eenrum afgelopen najaar: "Kerk in het Dorp" sprak ik met de voorzitter van de plaatselijke kerkenraad. Hij beschreef hoe de (kerkelijke) gemeente probeerde heel het dorp te bereiken. Om dit te doen, verliet de gemeente het kerkgebouw en ontmoette ze het dorp in de kerktuin, om zo te zeggen. Dit betekent dat je de niet-kerkelijke mensen tegemoet komt. Wat houdt dit in? Ik begreep dat het betekende dat de gemeente het christelijk geloof niet tot voorwaarde van het gesprek maakte, omdat het geloof tegenwoordig mensen kan verdelen. Het uitgangspunt was eerder gemeenschap en communicatie. En het belangrijkste uitgangspunt voor mij is het gedeelde erfgoed, belichaamd in het gedeelde religieuze landschap, dat de dorpsbewoners verenigt.

Ik geloof niet dat de gedeelde religieuze erfenis betekent dat alleen mensen wier voorouders samen kerkten, kunnen worden samengebracht op basis van die erfenis. Ik denk dat ook nieuwkomers of mensen van verschillende godsdiensten of ook niet-religieuze mensen het religieuze erfgoed van kleine steden en dorpen kunnen delen. Ik bezocht bijvoorbeeld de fantastische kerk van Niehove, een goed voorbeeld van de manier waarop de kerken de ruimte van een heel dorp structureren. De persoon die het meest trots op het gebouw was, is de eigenaar van het Indonesische restaurant tegenover de kerk, waarvan ik aanneem dat hij een moslimachtergrond heeft. Nogmaals, dit is misschien een verder bewijs van de post-seculiere ommekeer in het erfgoed.

Hoe erfgoed relevant kan blijven in een pluraliserend religieus landschap, is precies het thema van een conferentie in juni 2019 in Groningen over "Religieus erfgoed in een divers Europa". Co-sponsors zijn de Stichting Oude Groninger Kerken, het Centrum voor Religie en Erfgoed van de Rijksuniversiteit Groningen, het Museum Catharijneconvent, het Joods Historisch Museum Amsterdam en de Toekomst voor Religieus Erfgoed in Brussel. Ik hoop van harte dat de leden van de Dorpskerkenbeweging een bijdrage zullen leveren aan deze conferentie en ik zou graag met u bespreken welke vorm dat zou kunnen aannemen.

Ik denk dat de Dorpskerkenbeweging op het snijvlak staat van innovatie in Europees erfgoed. Ik vind het een uitdaging om uw werk te zien als een "laboratorium van het post-seculiere". Waarom? In een stad heeft men de optie om seculier of religieus te zijn.

Men kan vrij gemakkelijk historische kerkgebouwen negeren. In een dorp kan de middeleeuwse kerk niet worden genegeerd. De gemeenschap was er altijd omheen gestructureerd. Toch heeft de kerk sinds de jaren zeventig in veel regio's het contact met de gemeenschap verloren. Dus, wanneer het kerkgebouw als erfgoed zijn vraag oproept, "hoe zit het met mij?", kan het antwoord in (veel gevallen) noch puur seculier noch traditioneel religieus zijn. Ik weet zeker dat er veel antwoorden worden geboden door de Dorpskerkenbeweging, maar in ieder geval zijn sommige post-seculier. Als dit het geval is, zullen de experimenten leiden tot het creëren van belangrijke kennis voor de toekomst, zowel voor de Nederlandse samenleving als voor degenen onder ons die religie en het seculiere bestuderen.